

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

СПІЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ПОДРУЖЖЯ

Студента 2 курсу, 8мз групи,
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації «Цивільне право і процес» _____

(підпис студента)

Кошова Ярина

Миколаївна

Науковий керівник
доктор юридичних наук _____

(підпис керівника)

Примак Володимир

Дмитрович

Гарант освітньої програми
доктор юридичних наук _____

(підпис керівника)

Примак Володимир

Дмитрович

Київ 2019

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ПОНЯТТЯ І ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ	6
1.1. Загальна характеристика правового режиму майна подружжя.....	6
1.2. Підстави виникнення права спільної власності подружжя.....	16
1.3. Об'єкти права спільної сумісної власності подружжя.....	23
РОЗДІЛ 2 ЗДІЙСНЕННЯ І ПРИПИНЕННЯ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ	33
2.1. Порядок користування спільним майном подружжя.....	33
2.2. Розпоряджання об'єктами права спільної сумісної власності подружжя.....	38
2.3. Поділ спільного майна та інші підстави припинення спільної власності подружжя.....	43
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

Актуальність дослідження. Серед комплексу загальних правових питань, що впливають на розвиток суспільства, одним із важливих є з'ясування природи «права спільної власності подружжя». Шлюбні відносини надають особливий статус чоловікові і дружині та спричиняють виникнення особливих стосунків і в сфері майнових відносин. Тому регулювання питань виникнення права спільної власності подружжя є окремою та важливою категорією сімейного права.

Спеціальний правовий режим, щодо набутого в шлюбі майна, передбачений законодавством. З'являється особлива категорія, що іменується «спільна власність подружжя». Що стосується регулювання даної категорії, то проблемні питання виникають, найчастіше, під час процедури його поділу. Саме в процесі встановлення кому і скільки має належати, виникає безліч неузгодженостей.

Відносини щодо реалізації права спільної власності подружжя врегульовані не повною мірою, що і зумовлює важливість дослідження чинного законодавства та аналізу сучасної судової практики. Є необхідність удосконалення норм, що регулюють вказані правовідносини. Саме тому вивчення даного питання є актуальним напрямком сучасної правової науки.

Питання права спільної сумісної власності подружжя досліджувались такими вченими як: І.В. Жилінкова, З.В. Ромовська, О.С. Іоффе, Л.В. Красицька, С.Я. Фурса, А.Б. Гриняк, Т.В. Боднар та ін. Але необхідно зазначити, що правозастосовна практика виявила комплекс питань, які ще потребують свого врегулювання.

Мета дослідження. Визначення особливостей правового регулювання суспільних відносин щодо спільної власності подружжя.

Для досягнення поставленої мети було сформовано такі **завдання**:

- 1) визначити правові режими майна подружжя;
- 2) виявити підстави виникнення права спільної власності подружжя;

- 3) окреслити коло об'єктів права спільної сумісної власності подружжя;
- 4) розкрити порядок користування спільним майном подружжя;
- 5) визначити способи розпорядження спільною власністю подружжя;
- 6) встановити порядок поділу та інші підстави припинення спільної власності подружжя.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження об'єктами спільної власності подружжя.

Предметом дослідження є спільна власність подружжя

Методи, котрі було використано при дослідженні даної теми:

- системний аналіз - для деталізації і розчленування об'єкта дослідження на окремі важливі складові елементи;
- синтез – для узагальнення різних аспектів здійснення спільної власності подружжя;
- абстрагування – для формування узагальнених висновків на основі системного аналізу і синтезу теоретичних основ і правового регулювання здійснення і припинення права спільної сумісної власності подружжя;
- конкретизація – для визначення об'єктів права спільної сумісної власності подружжя;
- порівняння – для зіставлення різних видів спільної власності подружжя;
- конструктивний – для групування пропозицій щодо удосконалення норм чинного законодавства що регулюють вказані правовідносини.

Наукова новизна полягає у подальшому вдосконаленні наукових підходів до визначення закономірності правового регулювання відносин з приводу спільної власності подружжя. Зокрема елементи наукової новизни містяться у пропозиціях щодо конкретизації порядку поділу спільного майна подружжя, закріплення неприпустимості позбавлення права власності одного з

подружжя на приватизовану ним земельну ділянку при поділі спільної нерухомості розташованої на ній.

Практична цінність роботи полягає у можливості використання положень у правотворчій діяльності щодо вдосконалення відповідних норм чинного законодавства, практичному правозастосуванні при розгляді сімейних спорів щодо поділу спільного майна подружжя, а також у навчальному процесі при викладанні курсу навчальних дисциплін цивільного і сімейного права України.

Окремі положення роботи в яких втілено її практичну і теоретичну цінність відображені в такій публікації: Кошова Я.М. Правовий режим спільної сумісної власності подружжя: об'єкти та способи поділу спільного майна. *Правове забезпечення підприємницької діяльності*: зб.наук.ст.студ. / відп.ред. О.О. Бакалінська, В.Д. Примаєв, Ю.В. Тищенко. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. Ч.2. С. 89-95.

Структура випускної кваліфікаційної роботи визначається об'єктом, предметом, метою, завданнями та складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, виносників та пропозицій, загальним обсягом 54 сторінки і списку використаних джерел в кількості 79.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ І ПІДСТАВИ ВИНИКНЕННЯ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ

1.1. Загальна характеристика правового режиму майна подружжя

Категорія правового режиму посідає особливе місце в системі правового регулювання суспільних відносин. Вона розглядається науковцями та законодавцями як комплексна правова категорія, а правове регулювання питань виникнення права спільної власності подружжя є однією з найважливіших категорій, без з'ясування сутності і природи якої складно зрозуміти особливості реалізації права спільної власності подружжя.

Вказані правовідносини є складовою складного механізму, вони виникають з правової та соціальної категорії, що має назву юридичний факт. Сучасна доктрина цивільного права розглядає юридичний факт, як компоненти правового побуту котрі переплітаються в мережі соціальних відносин, що зумовлені різними соціальними факторами. Юридичний факт – це конкретна життєва обставина з якою норми цивільного права пов'язують настання правових наслідків, а перш за все виникнення, зміну і припинення цивільних правовідносин. Сімейне право під юридичним фактом розуміє конкретні життєві обставини, правова конструкція яких передбачена або допустима сімейним законодавством та котрі є підставою виникнення, зміни і припинення сімейних правовідносин, тобто тягнуть за собою сімейно-правові наслідки.

Виникнення права спільної власності подружжя напряму залежить від таких юридичних фактів, як укладення шлюбу або проживання однією сім'єю (законом також передбачено виникнення права спільної власності подружжя під час сумісного проживання однією сім'єю, без реєстрації шлюбу – ст.74 Сімейного кодексу України) [3].

Досліджуючи вказані правовідносини, в першу чергу, необхідно зазначити, що основною нормативною базою, котра регулює питання права

спільної власності подружжя є Цивільний та Сімейний кодекси України. Саме ними передбачено основні принципи права спільної власності подружжя. Одним з таких принципів є принцип спільності мана подружжя, ним передбачено, що:

- майно, набуте подружжям за час шлюбу, вважається спільним, якщо інше не встановлено договором сторін або законом;
- дружина та чоловік мають рівні права відносно майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності;
- майно належить подружжю без визначення часток кожного з них у праві власності;
- права подружжя на майно визнаються рівними незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу);
- до того часу, поки не буде доведено протилежне, вважається, що кожен з подружжя при розпорядженні спільним майном діє в інтересах подружжя [70, с. 345].

Законодавством встановлюється для подружжя спеціальний правовий режим щодо набутого в шлюбі майна, з'являється особлива категорія - спільна власність подружжя. Проблемні питання з приводу такого майна виникають, найчастіше, під час процедури його поділу. Саме в процесі встановлення кому і скільки має належати, виникає безліч незгодженостей. Одними з найбільш дискусійних питань є зокрема: яке майно належить до спільного майна подружжя, а яке є особистим майном кожного; яким чином відбувається розподіл майна, якщо в сім'ї працює один з подружжя тощо. Але перш ніж підійти до вирішення вищевказаних питань, потрібно розібратися із самим поняттям правового режиму майна подружжя.

Категорія правового режиму майна подружжя посідає особливе місце в системі правового регулювання суспільних відносин. Вона розглядається

науковцями та законодавцем як комплексна правова категорія. Необхідно зазначити, що визначається правовий режим як сукупність засобів, заходів, норм для досягнення потрібної мети, закріплений юридичними нормами і забезпечений сукупністю юридичних засобів соціальний режим певних об'єктів, специфіка юридичного регулювання певної сфери громадських відносин за допомогою різних юридичних засобів і методів. Сам же порядок регулювання виражений комплексом певних правових засобів. Дані засоби характеризують особливе поєднання дозволів, заборон та позитивних зобов'язань, що взаємодіють між собою і своєю взаємодією створюють особливу спрямованість регулювання.

Правовий режим майна можна охарактеризувати як певний порядок регулювання майнових відносин, котрий виникає в наслідок дії комплексу правових засобів, які становлять єдине ціле, незалежно від їх галузевої належності чи місця в системі права. Такими засобами є норми права, правоздатність, юридичні факти, санкції, заходи заохочення та інші правові явища, котрі можна вважати інструментами реалізації права, розв'язання завдань, що стоять перед ними.

В правовій доктрині категорія правового режиму майна подружжя вживається доволі часто. Але разом з тим відсутній єдиний підхід до розуміння змісту і поняття правового режиму майна подружжя. Досліджуючи дане питання можемо спостерігати, що правові режими майна подружжя класифікують за різними критеріями.

Узагальнена класифікація режимів об'єктів спільної власності подружжя:

- залежно від джерела правового регулювання – законний, договірний;
- за суб'єктним складом співвласників – правовий режим спільного майна подружжя, правовий режим спільного майна осіб, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах без реєстрації шлюбу;
- за об'єктним складом – режим речей, грошей, цінних паперів тощо;

- за характером визначення частки співвласників у спільному майні – правовий режим об'єктів права спільної сумісної власності та правовий режим об'єктів права часткової власності;
- за структурою правового режиму – прості та складні правові режими;
- відповідно до характеру юридичних дій відповідно до майна – загальні та спеціальні правові режими [49];

Вивчаючи різні позиції науковців, можна дійти висновку, що правовий режим майна подружжя в загальному значенні розглядається як складний комплекс дій, а саме система юридичних правил, що визначають стан певного явища об'єктивної дійсності, правове регулювання володіння, користування та розпорядження майном. Щоб краще розуміти категорію правового режиму майна подружжя, необхідно виділити основний критерій класифікації правового режиму майна подружжя. Таким критерієм доцільно вважати джерело правового регулювання. В залежності від того, ким даний режим встановлено – законодавцем чи самим учасником майнових відносин – подружжям, виділяють законний та договірний правові режими майна подружжя як два основні. Зміст правових режимів спільного майна подружжя класифікованих за іншими критеріями розкривається в процесі дослідження законного і договірних режимів майна подружжя.

Зазначені види правових режимів суттєво відрізняються один від одного за своїми основними характеристиками та правовими заходами, що включені до їх складу.

Законний режим означає, що комплекс подружніх прав і обов'язків щодо майна, порядку його придбання та відчуження, правомочностей по володінню, користуванню і розпорядженню ним, а також межі відповідальності подружжя по спільних і особистих боргах визначаються чинним цивільним і сімейним законодавством України. У разі виникнення спору між сторонами, вони розглядаються у відповідності до чинного цивільного та сімейного законодавства України.

Однією з основних ідей сімейного законодавства України при регулюванні майнових відносин подружжя, є підтримка і всебічний захист єдності і спільності майнових інтересів подружжя, узгодженості їхніх дій щодо володіння, користування і розпорядження спільним майном. Зокрема у сімейному праві України спостерігається презумпція спільності майна подружжя, у зв'язку з чим доведенню підлягає лише факт приналежності майна до роздільного майна подружжя, тобто в даному випадку чоловік або дружина повинні довести, що спірне майно придбане ними до шлюбу або у період шлюбу в дарунок, у спадщину тощо. Якщо при доведенні вищезазначеного факту, сторона подасть до суду недостатньо доказів, котрі підтверджували б належність майна до особистого майна одного з подружжя, вказане майно визнається таким, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності. Також необхідно зазначити, що не припиняє дію принципу спільності майна подружжя період окремого проживання подружжя, за винятком встановленого, передбаченого Сімейним кодексом України, режиму окремого проживання подружжя. Через усі норми, що регулюють майнові відносини між подружжям, чітко проходить ідея рівності прав подружжя щодо володіння, користування і розпорядження майном, незалежно від розміру внеску в це майно кожного із них [62, с. 111].

Разом з тим, якщо говорити про загальні засади здійснення права спільної власності, то воно ґрунтується на принципі, що реалізація права одним із співвласників не повинна утискати інтереси іншого, тобто, воля і права одного з подружжя обмежені правами іншого з подружжя. Що стосується спільної часткової власності, то тут кожен з подружжя наділений значно ширшими перспективами стосовно реалізації своїх повноважень, що втілюється, зокрема, у можливості розпоряджатися своєю часткою.

Аналіз законодавства дає можливість визначити наявність єдиних ознак, загальних положень, що поширюються на цю сукупність правових норм. Можна виділити основні принципи, що характеризують законний режим майна,

ними є: презумпція спільності подружнього майна, рівність прав подружжя стосовно їхнього спільного майна незалежно від розміру внеску в це майно, рівність прав по володінню, користуванню і розпорядженню подружнім майном, спільна відповідальність подружжя по зобов'язаннях майнового характеру.

При договірному режимі майна, подружжя має право самостійно встановлювати для себе обсяг взаємних прав і обов'язків у майновій сфері.

Можемо говорити, що до моменту прийняття Сімейного кодексу України законний режим був основним видом правового режиму майна, адже у переважній більшості випадків права та обов'язки подружжя щодо майнових питань були підпорядковані законному режиму регулювання вказаних відносин, котрі встановлювались нормами сімейного законодавства України. Дана позиція законодавця поступово трансформувалась. Найбільш явні зміни спостерігались після закріплення на законодавчому рівні можливості укладання шлюбного договору особами, котрі беруть шлюб чи подружжям. З прийняттям нового Сімейного та Цивільного кодексу стала застосовуватися конструкція договору в сімейному праві, яка надала можливість відійти від імперативного регулювання майнових відносин подружжя, шляхом укладання договорів, тобто з'явилася можливість змінювати імперативні приписи закону на можливість диспозитивного регулювання вказаних відносин.

Законодавець, надаючи подружжю можливість самостійно визначати свої права і обов'язки стосовно спільного майна, все таки окреслює рамки свободи дій подружжя у цій сфері. Насамперед подружжю забороняється включати в договір положення, які обмежують інтереси одного з них, а також права інших осіб, у першу чергу, дітей. Забороняється також включати до шлюбного договору питання про передачу у власність одному з подружжя нерухомого та іншого майна, котре підлягає державній реєстрації [40, с. 90].

Аналізуючи норми чинного законодавства, що регулює майнові відносини подружжя, необхідно зазначити, що договірне регулювання

вказаного питання закріплене в якості одного з основних принципів сучасного сімейного права. Відповідно до ст.64 Сімейного кодексу України дружина та чоловік мають право на укладення між собою усіх договорів, які не заборонені законом, як щодо майна, що є їх особистою приватною власністю, так і щодо майна, яке є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя [3]. Можемо сказати, що вказана стаття формує загальне правило про те, що чоловік та дружина мають право на укладення між собою різних договорів, котрі не заборонені законом стосовно будь якого майна, що знаходиться у їхній спільній (сумісній чи частковій) чи роздільній власності. При цьому договірний режим поведінки тягнуть лише ті договори, котрі встановлюють правила поведінки відносно майна, що є відмінними від норм закону.

Договори, що тягнуть за собою виникнення договірного режиму майна подружжя, передбачені Сімейним кодексом України. До них можна віднести договір про відчуження одним із подружжя на користь іншого з подружжя своєї частки у праві спільної сумісної власності без виділу цієї частки, договір про порядок користування майном, договір про поділ майна подружжя, договір про виділ частки нерухомого майна одного з подружжя зі складу усього майна, договір про надання утримання, договір про припинення права на утримання натомість набуття права власності на майно, шлюбний договір тощо [3].

Якщо говорити про такий вид договору як договір про поділ майна подружжя, то його нормативне визначення у законодавстві відсутнє. В юридичній літературі наводяться такі визначення, які розкривають різні його аспекти. Т.О.Ариванюк дає визначення договору про поділ спільного майна подружжя, вважаючи, що це угода (дії), спрямована на припинення режиму спільності майна, котре нажите громадянами які перебувають або перебували у шлюбі [38, с. 190]. І.В. Жилінкова вказує, що поділ спільного майна є договором, спрямованим на припинення режиму спільності подружнього майна встановлення права приватної власності кожного з подружжя стосовно визначених договором речей [52, с. 67]. К.О. Граве наголошує на тому, що за

своєю суттю вказаний правочин буде спільним розпорядженням подружжям своїм спільним майном [52, с. 67].

Догові про поділ майна, що є об'єктом права спільної власності є двостороннім. Сторонами договору є чоловік та дружина які зареєстрували шлюб відповідно до норм чинного законодавства або шлюб між якими розірвано в установленому законом порядку.

Досліджуючи напрацювання низки вчених, можемо прийти до висновку, що більшість договорів, які укладає між собою подружжя, носять цивільно-правовий характер. Це і зумовлює той факт, що на них поширюються загальні правила про дійсність таких договорів. Зокрема, подружжя може укласти між собою різні договори, які регулюються Цивільним кодексом України. Це може бути договір купівлі-продажу, договір дарування, договір міни чи поставки. Ці договори спрямовані на безповоротне припинення права власності в однієї особи та виникнення його в іншій. Наприклад подружжя може укласти договір довічного утримання, за яким одна сторона (відчужувач) передає другій стороні (набувачеві) у власність нерухомість, замість чого набувач зобов'язується забезпечувати відчужувача утриманням та (або) доглядом довічно. Також подружжя в праві укласти спадковий договір. Специфіка укладання спадкового договору подружжям або одного із них полягає в тому, що подружжя є суб'єктом майнових відносин, у тому числі права власності, як на загальних цивілістичних засадах так і на спеціальних умовах, що зумовлені фактом перебування їх у шлюбі. Новелою в регулюванні майнових правовідносин подружжя є можливість укладання подружжям заповіту стосовно належного їм майна на праві спільної сумісної власності [4].

Серед всієї різноманітності договорів, котрі може укласти подружжя, важливе місце займає шлюбний договір. Він передбачає можливість зміни режиму як спільного так і роздільного майна подружжя або осіб, котрі подали на реєстрацію шлюбу. Також за допомогою шлюбного договору сторони можуть змінити правовий режим окремих предметів, що входять до складу

спільного або роздільного майна. При цьому необхідно пам'ятати, що шлюбний договір не може містити положень, які обмежують конституційні права подружжя [4;1].

Шлюбний договір, останнім часом, набуває особливого значення. Позитивною ознакою є можливість регулювання сімейних відносин безпосередньо самими учасниками цих відносин, тобто подружжям.

Законодавець не дає точного визначення «шлюбного договору» але його можна сформулювати аналізуючи норми, які його регулюють. Найдавнішим можна вважати визначення яке дала І.В. Жилінкова - шлюбний договір може розглядатися як «згода осіб, які беруть шлюб або перебувають у шлюбі, якою встановлюються майнові права і обов'язки подружжя в шлюбі та у разі його розірвання» [48, с. 108].

При укладенні шлюбного договору подружжя також має пам'ятати, що даний договір, як і всі інші угоди, котрі можуть укладатися подружжям, не повинен обмежувати правоздатність та дієздатність осіб, що його уклали. Шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя та особисті відносини між подружжям і дітьми [40, с. 92].

Під договірним режимом варто розуміти порядок, котрий діє у відношенні майна, нажитого подружжям під час шлюбу, що на відміну від законного режиму, установлені самим подружжям у шлюбному договорі. При цьому необхідно зазначити, що, незалежно від того, який режим майна буде обрано подружжям у шлюбному договорі, стосовно спільно нажитого майна (спільна сумісна власність, спільна часткова власність, особисте майно), правовий режим якого не буде визначено договором, залишається законний режим спільної сумісної власності.

Досліджуючи дане питання можемо спостерігати, що між законним і договірним режимами майна подружжя є низка відмінностей. В першу чергу, варто зазначити, що законний режим встановлений нормами закону, договірний - угодою між сторонами. Законний правовий режим майна подружжя

поширюється на всіх осіб, котрі вступають у шлюб, у той час коли договірний режим діє стосовно конкретної подружньої пари. Законний режим виникає автоматично, договірний – це результат волевиявлення подружжя. Але не дивлячись на зазначені відмінності, реалізуючи свої права щодо спільної власності, сторонам необхідно пам'ятати про Конституційний принцип непорушності права власності, передбачений ст.41 Конституції України. Він означає, що право власності є недоторканим, власник може бути позбавлений або обмежений у його здійсненні лише відповідно і в порядку, встановленому законом [1].

Відповідно до статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права [2] (дана позиція знайшла своє відображення в ЄСПЛ – Справа Андрій Руденко проти України, заява №35041/05, рішення від 21.12.2010 року) [12].

Зміст права спільної власності подружжя є загальноцивілістичною категорією і виражається у здійсненні правомочностей володіння, користування і розпорядження спільним майном, особливості здійснення яких передбачені як національним законодавством так і міжнародними нормативно-правовими актами.

Ефективне правове регулювання майнових відносин подружжя в Україні має надзвичайно важливе значення для розвитку нашої держави. Для посилення гарантій майнових і особистих прав подружжя, законодавцю необхідно проводити удосконалення норм, що регулюють спірні правовідносини подружжя.

1.2. Підстави виникнення права спільної власності подружжя

Чинним законодавством встановлюється режим спільної сумісної власності щодо майна, нажитого подружжям за час шлюбу, якщо інше не встановлено шлюбним договором або законом. Класифікуючи майно, що є спільною сумісною власністю можна виділити: майно, створюване членами фермерського господарства, майно, набуте в результаті спільної праці та за спільні грошові кошти членів сім'ї, якщо інше не передбачено письмовим договором між ними, а також квартира чи будинок, передані з державного житлового фонду при приватизації за письмовою згодою членів сім'ї наймача у їх спільну сумісну власність. В залежності від виду майна, виділяють різні підстави виникнення права спільної сумісної власності:

- придбання майна подружжям під час шлюбу, якщо інше не передбачено законом або шлюбним договором;
- придбання майна внаслідок спільної праці членів сім'ї, якщо інше не встановлено письмовою угодою між ними;
- придбання майна внаслідок спільної праці громадян, що об'єдналися для спільної діяльності, якщо письмовою угодою між ними встановлений режим спільної сумісної власності на придбане внаслідок такої діяльності майно;
- придбання майна особами, що ведуть фермерське господарство, якщо інше не встановлено письмовою угодою між ними;
- передання квартири або будинку, з державного житлового фонду шляхом приватизації за письмовою згодою всіх членів сім'ї наймача в їх спільну сумісну власність;
- домовленість суб'єктів щодо встановлення правового режиму сумісної власності стосовно майна, що перебуває у їх спільній власності.

Для кращого розуміння підстав виникнення права спільної сумісної власності, виникає необхідність більш детального вивчення деяких з них. Відповідно до статті 60 Сімейного кодексу України визначено, що майно

набуте подружжям за час шлюбу, належить чоловікові і дружині на праві спільної сумісної власності. Правовий режим вказаного майна регулюють норми Сімейного кодексу України. Тобто однією із підстав виникнення спільної сумісної власності подружжя є набуття ними майна під час шлюбу. Вказана позиція також відображена в ч. 3 ст. 368 Цивільного кодексу України[3; 4].

З приводу цього питання С.М. Лепех зазначає, що саме з моменту реєстрації шлюбу починає діяти презумпція спільності щодо всього майна, яке набувається подружжям, окрім винятків встановлених законом [51, с. 85-96].

Тобто шлюб має бути обов'язково укладений у державних органах реєстрації актів цивільного стану.

Але для виникнення спільності майна подружжя, недостатньо лише реєстрації шлюбу. Необхідно також, щоб вони реально склали сім'ю, спільно проживали і вели спільне господарство. Можемо зазначити, що для віднесення майна до спільного сумісного майна подружжя необхідна наявність такого фактору як придбання майна в період шлюбу. Це є обов'язковим елементом юридичного складу для виникнення права спільної сумісної власності подружжя і спільного майна подружжя.

Сукупність елементів юридичного складу, необхідних для виникнення спільності майна подружжя, визначає і початковий момент виникнення спільності їхнього майна. До складу спільного майна подружжя доцільно віднести не тільки право власності, і зобов'язальні права. З наукової точки зору існує три позиції щодо визначення обсягу і підстав виникнення спільного майна: - майно є спільним, коли зароблено, тобто коли на нього виникло право одного з подружжя в період шлюбу; - коли майно отримане; - коли майно внесено одним з подружжя в будинок, у родину.

Деякі автори (такі як А.В. Дзера, І.В. Жилінкова) дотримуються такої точки зору, що до складу спільного майна подружжя входить не тільки право власності але і право вимоги. А.В. Дзера зазначає, що бувають випадки, коли

право на майно виникає в період шлюбу, а набувається подружжям після його припинення. Визнання такого майна спільним не суперечить сімейному законодавству відповідно до якого у власність подружжя переходить майно, нажите ними в період шлюбу [47, с. 236; 43, с. 476].

Вказана думка обґрунтовується тим, що, наприклад, право на одержання заробітної платні має тільки сам працівник. Деякі науковці заперечують думку, відповідно до якого спільність майна подружжя виникає з моменту, коли в одного або обох з подружжя виникло право на це майно. О.С. Йоффе зазначає, що потрібно розрізняти внутрішні відносини між подружжям і їхній зовнішній прояв [50, с. 347].

Момент одержання майна не може бути вирішальним для визначення початкового моменту виникнення спільності майна подружжя.

Також варто критично ставитися до твердження, що момент виникнення спільного майна відбувається тоді, коли майно внесено одним з подружжя в будинок, у родину. Якщо дотримуватися цієї думки, то для виникнення спільності майна подружжя необхідно щоразу волевиявлення одного з подружжя, а це суперечить нормам закону. Про застосування законного правового режиму регулювання відносин подружжя з приводу їхнього майна, подружжя при вступі в шлюб, виражає свою волю керуватися, при придбанні майна, відповідними нормами закону. І тому не потрібно щоб у кожному конкретному випадку вони виражали свою волю, спрямовану на виникнення спільності майна. Варто зауважити, що доходи одного з подружжя можуть взагалі не потрапляти до сімейного бюджету.

Визначальним у праві спільної сумісної власності подружжя є принцип спільності нажитого у період шлюбу майна який означає об'єднання майна чоловіка і дружини в єдину майнову масу та встановлення низки спеціальних правил щодо його володіння, користування та розпорядження. Режим спільності майна подружжя означає, що майно набуте подружжям за час шлюбу вважається спільним якщо інше не встановлене домовленістю сторін

(подружжя має змогу домовитися про набуття режиму спільної часткової власності на майно). Подружжя має рівні права щодо майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності. Вказане майно належить подружжю без визначення часток кожного з них у праві власності [72, с. 264].

Проте один із подружжя може не погодитися з презумпцією спільності майна і звернутися до суду з вимогою про визнання за ним права особистої власності на певну річ, хоча у цьому разі на ньому буде лежати тягар доведення протилежного. Така правова позиція викладена у постанові Верховного Суду України від 24 травня 2017 року у справі № 6-843цс17 та постановах Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 06 лютого 2018 року у справі № 235/9895/15-ц, від 05 квітня 2018 року у справі № 404/1515/16-ц [14; 15; 16] На думку З.В. Ромовської презумпцію спільності майна можуть спростувати докази про: придбання речі до шлюбу; придбання речі на кошти, які належали позивачеві особисто; придбання речі за рахунок коштів одержаних від продажу особистого майна; придбання речі в період окремого проживання (особливий період, передбачений законом) за власні кошти [58, с. 183].

Незважаючи на чіткі законні настанови щодо необхідності реєстрації шлюбу, у правовій літературі також завжди була присутня ідея про те, що шлюб є союзом осіб, які живуть однією сім'єю як чоловік та дружина, навіть тоді коли відповідна реєстрація відсутня. Зокрема в літературі зазначали, що шлюб необхідно виводити не з його формальної наявності або відсутності, а із сутності стосунків між чоловіком і жінкою.

З набранням чинності Сімейного кодексу України фактичне подружжя вперше набуло певних прав та обов'язків. Законодавець спробував надати юридичного визначення відносинам, які реально існують і досить широко розповсюджені. Відбулася певна спроба нормативного упорядкування відносин, які до цього часу розвивалися без врегулювання. Особи котрі перебували у фактичних шлюбних відносинах, мали менше прав, ніж

подружжя. Гостро стояло питання доведення свого права на спільне майно, але, нажаль, законодавець не до кінця врегулював зазначені відносини.

Відсутність законодавчо закріпленого поняття та ознак фактичних шлюбних відносин, призводить до того, що при встановленні факту проживання однією сім'єю жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або у будь-якому іншому шлюбі, що є необхідною умовою для вирішення питання стосовно правового режиму майна, набутого ними за час спільного проживання, виникають численні складнощі, адже суди у кожному конкретному випадку по різному тлумачать поняття «фактичних шлюбних відносин» [36, с. 816].

Аналізуючи праці науковців з приводу даного питання, можемо виокремити певні ознаки, що притаманні фактичним шлюбним відносинам. До них можна віднести: 1) відсутність зареєстрованого в органах державної реєстрації актів цивільного стану, як між особами, що спільно проживають, так і з будь-якою іншою особою шлюбу; 2) намір жінки та чоловіка встановити стійкі відносини, притаманні шлюбу; 3) постійне спільне проживання; 4) ведення спільного господарства; 5) взаємне матеріальне забезпечення та піклування; 5) публічність відносин, відсутність приховування їх від третіх осіб [37, с. 177-181].

Складним залишається питання правового режиму майна осіб, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах. До моменту встановлення факту проживання чоловіка та жінки які не перебувають у шлюбі між собою, однією сім'єю, кожен із них має свою окрему власність. А після його встановлення, за правилом передбаченим статтею 74 Сімейного кодексу України, на майно, яке належить чоловікові і дружині, які проживають однією сім'єю, поширюється правило спільної сумісної власності.

ст.74 Сімейного кодексу України зазначає – якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою, майно набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної

сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними [3].

В інформаційному листі Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ від 05.12.2011 року зазначається, що встановлення факту проживання чоловіка та жінки однією сім'єю, а також належності їм майна на праві спільної сумісної власності на підставі ст.74 Сімейного кодексу України пов'язується з набранням законної сили рішення суду, яким такі юридичні факти встановлені [17].

Законодавцем практично зрівняно правовий статус майнових правовідносин подружжя, що перебуває в офіційно зареєстрованому шлюбі та осіб, котрі перебувають у фактичних шлюбних відносинах. Існує лише одна суттєва відмінність - у зареєстрованому шлюбі існує презумпція спільного сумісного майна, тобто відсутній обов'язок доказування що майно, придбане за період шлюбу, належить подружжю на праві спільної сумісної власності, тоді як застосування ст.74 Сімейного кодексу України передбачає обов'язок доведення, що чоловік та жінка проживають однією сім'єю і не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому зареєстрованому шлюбі [44, с. 37-43].

Недосконалість норм сімейного законодавства, що регулюють відносини між чоловіком і жінкою, котрі перебувають у статусі фактичного подружжя, викликає складнощі при судовому врегулюванні вказаних правовідносин. Ч.2 ст. 21 Сімейного кодексу України передбачає, що проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя. Суди, за відсутності законодавчо закріпленого поняття фактичних шлюбних відносин, під час встановлення факту спільного проживання, в мотивувальній частині рішення мають установити факти, зазначені у статтях 3, 74 Сімейного кодексу України, а саме: 1) спільне проживання однією сім'єю; 2) спільний побут; 3) взаємні права та обов'язки [44, с. 37-43].

Позиція, що встановлення факту спільного проживання чоловіка та жінки однією сім'єю, а також належності їм майна на праві спільної сумісної власності на підставі ст. 74 Сімейного кодексу України пов'язується з набранням законної сили рішення суду, яким такі юридичні факти встановлені, відповідає позиції викладеній у Постанові Верховного суду України від 07.11.2011 року по справі № 6-44цс11 [18].

Враховуючи вищевикладене, можемо сказати, що законодавець поширив дію норми ст. 74 Сімейного кодексу України на майно чоловіка та жінки, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, але жодним чином не на їх правовий статус і правовідносини загалом як чоловіка та жінки, які перебувають у зареєстрованому шлюбі [3].

Ні в законодавстві, ні в судовій практиці не визначені об'єктивно вірні напрямки для належної реалізації вищевказаної норми, щодо права спільної сумісної власності фактичного подружжя. Тому необхідно шукати розумні шляхи для вирішення даної ситуації. Оптимальним варіантом усунення проблеми є удосконалення норм чинного законодавства – визначення терміну «фактичні шлюбні відносини» та чітке формулювання прав і обов'язків чоловіка та жінки які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

Позитивною ознакою є те, що чоловік та жінка, що перебувають у фактичному шлюбі, можуть змінити за допомогою договору про визначення правового режиму майна (котре придбане ними під час проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу) законний правовий режим щодо набуття вказаного майна на договірний. Це означає, що особи, котрі проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, можуть домовитись про непоширення на майно, набуте ними за час перебування у фактичних шлюбних відносинах, режиму спільної сумісної власності і вважати його спільною частковою або особистою приватною власністю кожного з подружжя.

1.3 Об'єкти права спільної сумісної власності подружжя

Під час дослідження права спільної сумісної власності як загальноцивілістичної категорії маємо визначити його відмінність від права спільної часткової власності. Право спільної сумісної власності не поділене на частки (на відміну від права спільної часткової власності), тому усі співвласники мають однакове, рівне право володіти, користуватися та розпоряджатися певним майном (спільна часткова власність – співвласники володіють, користуються і розпоряджаються лише своєю часткою).

Право спільної сумісної власності подружжя є різновидом права приватної власності фізичних осіб, тому для його регулювання прийнято застосовувати загальні правила. В свою чергу, сімейне законодавство, визначає яке майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності, а яке майно є винятком з нього. Відповідно до ст.61 Сімейного кодексу України об'єктами права спільної сумісної власності подружжя є будь-які речі, за винятком тих які виключені з цивільного обороту [3]. Під винятками, слід розуміти особисте майно кожного з подружжя. До роздільного (особистого) майна законодавець відносить певний перелік речей: майно, що придбане кожним з подружжя до реєстрації шлюбу; майно, яке отримане одним із подружжя у період шлюбу, але не в наслідок спільної праці, а подароване йому або успадковане ним; речі індивідуального користування, навіть якщо вони придбані в період шлюбу за рахунок спільних коштів; майно, нажите кожним з подружжя у випадку встановлення режиму окремого проживання; різного роду премії, винагороди за особисті заслуги. В діючому законодавстві відсутній перелік речей, котрі слід віднести до коштовностей і предметів розкоші. Ці речі, використовувані одним із подружжя, можуть бути і його особистою власністю, якщо вони були подаровані йому другим з подружжя або іншою особою чи, приміром, куплені на особисті кошти, але з іншої сторони їх використання не зумовлене необхідністю задоволення звичайних потреб громадян.

При дослідженні питання класифікації об'єктів права спільної сумісної власності подружжя, необхідно говорити про одну з основних ознак даних об'єктів - оборотоздатність (передбачено ст. 178 Цивільного кодексу України), тобто оборотоздатними є об'єкти, котрі можуть вільно відчужуватися або переходити від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва чи спадкування або іншим чином, якщо вони не вилучені з цивільного обороту, або не обмежені в обороті, або не є невід'ємними від фізичної чи юридичної особи [4]. Не може бути об'єктом спільної сумісної власності подружжя майно, виключене з цивільного обороту (необороздатне) та майно, на яке необхідні відповідні дозволи (обмеженооборотоздатне). Так, наприклад, Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1992р. «Про право власності на окремі види майна» визначає види майна, що не може перебувати у власності громадян:

- Зброя, боєприпаси (крім мисливської і пневматичної зброї, зазначеної в додатку №2, і боєприпасів до неї, а також спортивної зброї і боєприпасів до неї, що придбаваються громадськими об'єднаннями з дозволу органів внутрішніх справ), бойова і спеціальна і бойова техніка, ракетно-космічні комплекси.
- Вибухові речовини й засоби вибуху. Всі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали та обладнання для його виробництва.
- Бойові отруйні речовини.
- Наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби (за винятком отримуваних громадянами за призначенням лікаря).
- Протиградові установки.
- Державні еталони одиниць фізичних величин.
- Спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації.
- Електрошокові пристрої та спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, крім газових пістолетів і револьверів та

патронів до них, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії [11].

В додатку №2 до вказаної Постанови зазначені види майна, для володіння і користування якими необхідний спеціальний дозвіл (обмеженооборотоздатні). Такими є: вогнепальна гладкоствольна мисливська зброя; вогнепальна мисливська нарізна зброя (мисливські карабіни, гвинтівки, комбінована зброя з нарізними стволами); газові пістолети, револьвери і патрони до них, заряджені речовинами сльозоточивої та дратівної дії; холодна зброя та пневматична зброя калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів за секунду; об'єкти, що перебувають на державному обліку як пам'ятки історії та культури; радіоактивні речовини (у разі наявності висновку органів територіальної санітарно-епідеміологічної служби про можливість використання цих речовин майбутнім власником в існуючих у нього умовах) [11].

У юридичній літературі висловлюється думка про те, що розповсюдження режиму спільності майна та спеціальний порядок розпорядження таким майном зумовлює виникнення у власника добровільних обмежень щодо здійснення права власності в силу деяких юридичних фактів [43, с. 198].

Вважається, що частки подружжя в майні, що належить до спільної сумісної власності визначаються рівними, але можливий варіант підписання шлюбного договору, відповідно до якого законний правовий режим щодо набуття під час шлюбу майна змінюється на договірний. Якщо ж вказаного договору подружжя не укладає то все майно набуте за час шлюбу вважається майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності.

Ч. 1 ст.355 Цивільного кодексу України передбачає, що об'єктом права спільної власності є майно. В свою чергу ст.190 Цивільного кодексу України визначає, що майном, як особливим об'єктом вважаються: 1) окремі речі; 2) сукупність речей; 3) майнові права; 4) майнові обов'язки [4]. Аналізуючи

вказану норму, можемо зробити висновок, що майно може розглядатися як просте або складне багатоеlementне утворення. В першому випадку йдеться про окрему річ, у другому – про комплекс речей, прав та обов'язків. Вказані речі можуть бути подільними або неподільними, але як об'єкт права власності вони становлять єдине ціле [42, с. 60]. Право кожного із співвласників поширюється на весь об'єкт в цілому, а не на певну його частину. Маємо зазначити, що відповідно до судової практики право спільної власності може бути не лише на окрему річ, а й на майнове право або обов'язок. Наприклад у спадок може перейти право вимоги, що належало спадкодавцю.

Як уже зазначалося, право спільної сумісної власності подружжя є різновидом права приватної власності фізичних осіб. І відповідно об'єктами цього права є будь-які речі, що належать фізичній особі на праві приватної власності. Хоча законодавчо і визначені категорії речей котрі слід відносити до права спільної сумісної власності, чітко визначеного остаточно затвердженого переліку на сьогодні немає. Так у ст. 60 Сімейного кодексу України зазначено, що кожна річ, придбана за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом спільної сумісної власності подружжя. В той час коли в ст. 61 Сімейного кодексу України зазначено, що до об'єктів права спільної сумісної власності відносяться будь-які речі, за винятком тих, котрі виключені з цивільного обороту [3].

Недоліком на нашу думку є те, що предмети професійної діяльності, придбані під час шлюбу, не відносяться до категорії особистого майна, а є спільною сумісною власністю подружжя. При поділі такого майна воно передається тому з подружжя, кому воно необхідне для професійної діяльності.

Під час визначення об'єктів права спільної сумісної власності виникає безліч питань, які потребують врегулювання. Сімейним кодексом України проігноровано питання щодо включення до складу спільного майна подружжя боргів. Що ж стосується судової практики, то у постанові Верховного Суду України від 14 вересня 2016 року у справі № 6-539цс16 зазначено, якщо одним

із подружжя укладено договір в інтересах сім'ї, то цивільні права та обов'язки за цим договором виникають в обох із подружжя [19]. Врахування боргів подружжя та правовідносин за зобов'язаннями, що виникли в інтересах сім'ї, при поділі майна, передбачена також п. 24 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21 грудня 2007 року № 11 [20]. Тобто боргові зобов'язання за вказаним договором також розділяються між подружжям в рівних частинах. Під час вирішення вказаного питання сторонами має враховуватися необхідність доведення тих обставин на які вони посилаються. Вказана позиція закріплена в Постанові Верховного Суду від 30.01.2019 року у справі № 372/1558/16-ц. У разі, якщо стороною не подано достатніх доводів того, що правочин укладено в інтересах сім'ї, обов'язки, що випливають з правочину визнаються особистим зобов'язанням особи [21].

Закон не виділяє як окремий вид майна майно, що використовується фізичною особою-підприємцем для здійснення підприємницької діяльності. Це може бути все його особисте майно, у тому числі й те, на яке законом може бути звернено стягнення, а також майно, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності [39, с. 104]. В свою чергу в п. 29 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21 грудня 2007 року № 11, майно приватного підприємства чи фізичної особи - підприємця не є об'єктом спільної сумісної власності подружжя. Інший із подружжя має право тільки на частку одержаних доходів від цієї діяльності [20].

Статтею 52 Цивільного кодексу України визначено, що фізична особа-підприємець відповідає за зобов'язаннями пов'язаними з підприємницькою діяльністю усім своїм майном, крім майна, на яке згідно із законом не може

бути звернено стягнення, то фізична особа-підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна[39, с. 105]. Лише ті борги, які виникли під час шлюбу, можуть розглядатися, як частина спільного сумісного майна у випадках, коли сторонами у зобов'язанні виступають обидва з подружжя.

У Постанові Верховного Суду України від 11.03.2015 року зазначена позиція, що майно фізичної особи – підприємця вважається спільним майном подружжя, як і інше майно, набуте в період шлюбу, за умови, що воно придбане за рахунок належних подружжю коштів [22].

Доволі спірним залишається питання щодо спільного сумісного майна котре передане до статутного капіталу господарського товариства. Частина вчених вважає, що його необхідно відносити до спільної сумісної власності подружжя, а інші, що такий вклад належить безпосередньо господарському товариству.

Відповідно до ст.12 Закону України « Про господарські товариства» - товариство є власником, зокрема майна, переданого йому учасниками у власність як вклад до статутного капіталу [7]. Якщо один з подружжя, як засновник або учасник господарського товариства передає до статутного капіталу майно, що належало подружжю на праві спільної сумісної власності, то таке майно переходить у власність відповідного товариства, а от частка прибутку від діяльності такого товариства буде спільною сумісною власністю подружжя. Також, в розрізі даного питання, необхідно згадати, що майно, одержане одним із подружжя – учасником товариства – в разі його виходу зі складу учасників товариства, і майно одержане ним у разі відчуження своєї частки у статутному капіталі товариства є спільною сумісною власністю подружжя.

В даному випадку схиляємось до того, що правильною є думка, коли право власності на вклад належить господарському товариству, тому при поділі спільного сумісного майна подружжя ділить не саме майно, а право на отримання прибутку в такому товаристві [42, с. 59-64].

В контексті даного питання варто критично згадати позицію Конституційного суду України викладену в рішенні від 19 вересня 2012 року по справі № 1-8/2012 в якому зазначено, що статутний капітал та майно приватного підприємства сформовані за рахунок спільної сумісної власності подружжя, є об'єктом їх спільної сумісної власності [13]. Такий підхід суперечить ознаці майнової відокремленості юридичної особи і визначення юридичної особи як власника переданого їй майна.

Вказані вище позиції призвели до неоднакового застосування судами однієї і тієї самої норми ст.61 Сімейного кодексу України.

Подібним є також механізм визначення правового режиму майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, у разі передання його кооперативу. Даний механізм встановлено Законом України «Про кооперацію»

Згідно ч.3 ст.19 Закону України «Про кооперацію» кооператив є власником, зокрема грошових та майнових внесків його членів [8].

Якщо вступний внесок і пай були внесені фізичною особою – одним із подружжя – в рахунок майна, що належить подружжю на праві спільної сумісної власності, то і всі виплати, які може одержати член кооперативу, також належатимуть подружжю на праві спільної сумісної власності.

Необхідно зазначити, що об'єктом права спільної сумісної власності може бути також акція. Хоча абз.2 ч.1 ст.6 Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» зазначає, що акція є неподільною, проте, це не перешкоджає їй бути об'єктом права спільної сумісної власності [9]. В законодавстві відсутня конкретна норма, що регулює порядок реалізації права співвласників акцій, що є спільною сумісною власністю подружжя. Для кращого розуміння норм, що регулюють порядок реалізації прав вищевказаних співвласників акції доцільно

було б в Законі України «Про цінні папери та фондовий ринок» в частині регулювання даного питання зробити посилання на Сімейний кодекс України.

В контексті даного питання також необхідно згадати про нерухоме майно, як об'єкт права спільної сумісної власності подружжя. Статтею 181 Цивільного кодексу України визначено, що до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення [4]. Особливість даної категорії полягає в тому, що право власності на вказане майно підлягає обов'язковій державній реєстрації (передбачено ст.182 Цивільного кодексу України, регулюється Законом України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»), а правочини щодо вказаних об'єктів права спільної сумісної власності подружжя мають бути нотаріально посвідчені.

Одним із спірних питань залишається питання правового режиму приватизованої одним із подружжя земельної ділянки для будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд. Склалася ситуація, при якій поширеним стало явище отримання безоплатно у власність земельної ділянки для будівництва індивідуального житла одним із подружжя, та звернення із заявою до органів місцевого самоврядування другого із подружжя про передачу безоплатно у власність земельної ділянки такого ж цільового призначення.

Постала проблема відсутності наукового обґрунтування законодавчо передбаченої можливості отримання кожним з подружжя вищевказаних земельних ділянок.

Майно набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині і чоловікові на праві спільної сумісної власності. В залежності від способу набуття вказаного майна та специфіки об'єкта, що придбавається у власність за час шлюбу, мають місце певні винятки із загального правила [53, с. 157].

Особливість права спільної сумісної власності на земельну ділянку полягає в тому, що спільна сумісна власність на земельну ділянку характеризується невизначеністю часток учасників спільної власності. Такі земельні частки апріорі вважаються рівними, якщо інше не передбачене домовленістю між подружжям. Специфічний правовий режим земельної ділянки, що перебуває у спільній сумісній власності подружжя, є абсолютно відмінним від правового режиму земельної ділянки, що знаходиться у особистій приватній власності дружини чи чоловіка, набутої у власність до укладення шлюбу чи за час шлюбу, але на підставі договору дарування або в порядку спадкування, або ж за час шлюбу але за кошти, які належать їй, йому особисто [53, с. 158]. На нашу думку в цьому і полягає недосконалість чинного законодавства, адже зменшуються права того з подружжя, хто вже провів приватизацію земельної ділянки. Законодавством передбачено, що під час поділу об'єктів права спільної сумісної власності, котрі розташовані на приватизованій земельній ділянці одним із подружжя, до іншого з подружжя переходить право власності не лише на частину об'єкту спільної сумісної власності, а і на частину земельної ділянки на якій цей об'єкт розташований (дана позиція знайшла своє відображення в Постанові ВС від 21.03.2018 року по справі №686/9580/16-ц) [23]. Це призводить до нівелювання права одного з подружжя на особисту приватну власність щодо приватизованої земельної ділянки. Той з подружжя, хто не приватизував земельної ділянки, разом з виділеною йому частиною при поділі спільного сумісного майна, має право на приватизацію цілої земельної ділянки, коли інший залишиться з лише з частиною вже приватизованої.

Питання перебування земельної ділянки у спільній сумісній власності є досить складним як з практичної так і з правової точки зору. З однієї сторони приватизація в Україні має персоніфікований характер. Незаперечним є факт видачі правостановлюючого документу на земельну ділянку лише на одного з подружжя як власника даної земельної ділянки. З іншої сторони Земельним

кодексом України передбачено, що земельна ділянка подружжя є їхньою спільною сумісною власністю, що разом з тим не впливає на можливість другого з подружжя вступити в приватизаційні правовідносини відносно ділянки такого ж цільового призначення. На нашу думку доцільним було б залишення даної земельної ділянки у приватній власності того з подружжя, котрим проведена приватизація з можливістю укладення договору користування даною земельною ділянкою на передбачених законом умовах.

При дослідженні питання об'єктів права спільної власності подружжя, необхідно згадати про право інтелектуальної власності, що в окремих випадках може стати об'єктом права спільної сумісної власності. Аналізуючи ст.60 Сімейного кодексу України, дружина або чоловік творця об'єкта інтелектуальної власності також може мати права на готовий об'єкт.

У зв'язку з цим Верховний суд України своєю постановою від 16.12.2015 року по справі №6-2641цс15 говорить про такі обов'язкові умови виникнення у подружжя спільної сумісної власності на майно:

- майно повинно було бути придбано в період шлюбу;
- майно придбане за спільні гроші або виготовлено спільною працею подружжя [24].

Невирішених законодавцем проблем в сфері прав інтелектуальної власності досить таки багато і через стрімкий розвиток даного ринку їх стає і ставатиме все більше. Тому на даному етапі надзвичайно важливо прийняття сучасних норм законодавства, які врегулюють існуючі проблеми.

Законом передбачено використання як об'єкта права спільної сумісної власності подружжя будь якого майна (окрім необоротоздатних та обмежено оборотоздатних - конкретний перелік передбачений чинним законодавством). Але особливості правового режиму вказаного майна безпосередньо залежить від такого факту як наявність шлюбу.

РОЗДІЛ 2

ЗДІЙСНЕННЯ І ПРИПИНЕННЯ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ПОДРУЖЖЯ

2.1. Порядок користування спільним майном подружжя

Як вже зазначалося право власності має фундаментальний характер, захищається згідно з нормами національного законодавства з урахуванням принципів ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Держави-учасниці Конвенції зобов'язані поважати право кожного на мирне володіння своїм майном та гарантувати його захист передусім на національному рівні. Вказане положення в Україні закріплено на конституційному рівні принципом непорушності права власності (ст. 41 Конституції України) [1; 2].

Цивільним кодексом України передбачено, що право власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб. Власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном. Власник володіє, користується, розпоряджається своїм майном на власний розсуд.

Що ж стосується права спільної власності (в тому числі і права спільної сумісної та спільної часткової власності подружжя) його здійснення ґрунтується на простому принципі: реалізація права одним з співвласників не повинна заважати реалізації інтересів інших співвласників. Тобто воля і права кожного учасника спільної власності обмежені правами інших її учасників.

Сенс права спільної сумісної власності полягає у тому, що частки співвласників не виділені, а тому кожен з них має рівне право на володіння, користування та розпорядження майном. Такі ж рівні можливості щодо здійснення права спільної сумісної власності мають дружина та чоловік, незалежно від того, що зарплата одного з подружжя є більшою, як і від того, що

один із подружжя продовжує навчання чи є інвалідом. Не здійснення одним із подружжя права спільної сумісної власності не припиняє його прав на подружнє майно. Закон дозволяє подружжю встановити особливий порядок здійснення права спільної сумісної власності. Так, дружина може видати чоловікові довіреність на розпорядження усім спільним майном шляхом вчинення правочинів, які потребують нотаріального посвідчення і державної реєстрації. Дружина і чоловік як фізичні особи мають право реалізовувати свою цивільну правоздатність, укладаючи між собою усі договори, які не заборонені законом, зокрема договори куплі-продажу, дарування, довічного утримання (догляду), спадковий договір. На думку О.І. Сафончик договірне регулювання шлюбних відносин спрямоване на зміцнення інституту сім'ї [66, с. 18].

Сімейним кодексом України передбачена можливість подружжя визначити порядок користування майном, що перебуває у спільній сумісній власності подружжя (ч.1 ст.66 Сімейного кодексу України - подружжя має право домовитися між собою про порядок користування майном, що йому належить на праві спільної сумісної власності) [3]. Зазначену норму необхідно розуміти так, що однією із правомочностей подружжя, є можливість вилучення з речі її корисних властивостей, тобто користування нею. Подружжя має право визначити порядок користування спільним майном (необхідно розуміти, що не позбавлені цього права також інші учасники спільної сумісної власності - вказане право передбачено ч. 1 ст. 369 Цивільного кодексу України). Але законом не визначено ні форми, ні змісту договору про використання майна, що є у спільній сумісній власності, тому для даних відносин доцільно буде застосувати норми, які регулюють порядок укладення і посвідчення подібних договорів. Подібними договорами можуть бути договори про порядок користування спільним майном між учасниками спільної часткової власності. Враховуючи вищевказані норми та особливості права спільної сумісної власності подружжя, можемо виділити деякі особливості договору про визначення порядку користування майном між подружжям:

- 1) договір має своїм предметом і володіння, і користування спільним майном подружжя адже правомочність користування нерозривно пов'язана і базується на праві власника володіти майном;
- 2) укладення між подружжям договору про порядок володіння та користування сумісним майном є винятковим волевиявленням подружжя.
- 3) змістом договору про визначення порядку володіння та користування спільним майном подружжя є наділення останніх правами та встановлення обов'язків щодо володіння, використання, утримання, визначення правових наслідків одержання від використання спільного майна плодів, продукції та доходів, здійснення інших дій щодо спільного майна. Договір може стосуватися як усього спільного майна, так і його частини;
- 4) не суперечитиме закону укладення такого договору, якщо подружжя є учасниками спільної часткової власності, порядок користування якою не врегульований шлюбним договором між ними;
- 5) предметом даного договору є визначення порядку володіння та користування саме майном, а не тільки речами, що належать подружжю. Таким чином, у договорі подружжя має змогу визначити порядок використання майнових прав, набутих за час шлюбу;
- 6) одним з основних положення договору про визначення порядку володіння та користування спільним майном подружжя є визначення порядку володіння та користування майном у натурі. В такому випадку подружжю доцільно виходити з презумпції рівності часток, якщо така презумпція не спростована шлюбним договором. Не суперечитиме закону і надання у натурі майна, не співрозмірного з його часткою;
- 7) через відсутність спеціальних норм при вирішенні питання про належну форму договору про визначення порядку володіння та користування спільним майном подружжя слід керуватися загальними положеннями про форму правочину та форму договору [4].

Необхідно зазначити, що договір про порядок користування спільним майном подружжя може укладатися в простій письмовій формі, а може за бажанням співвласників бути нотаріально засвідчений. Вказаний договір має містити:

- інформацію про співвласників та правовстановлюючих документів;
- опис майна;
- порядок користування (наприклад, якщо це нерухоме майно, то які приміщення переходять у користування, а які залишаються у спільному загальному користуванні);
- витрати по утриманню спільного майна;
- інші умови.

Абз.2 п.6 Постанови Пленуму ВСУ від 04.10.1991 року №7 «Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності громадян на житловий будинок» передбачена можливість встановлення порядку користування житловим будинком, що перебуває у спільній сумісній власності [25].

Частиною 2 ст. 66 Сімейного кодексу України передбачено, що договір про порядок користування житловим будинком, квартирою, іншою будівлею чи спорудою, земельною ділянкою, якщо він нотаріально посвідчений, зобов'язує правонаступника дружини та чоловіка. Тобто договір про визначення порядку володіння та користування спільним майном може бути також частиною договору про відчуження частки, порядок володіння та користування майном може бути вказаний у договорі відчуження за наявності угоди між учасниками спільної часткової власності про порядок володіння та користування спільним майном або за їх письмовою згодою чи за наявності судового рішення про порядок володіння та користування спільним майном (його конкретними частинами) [3]. Проте слід мати на увазі, що згідно вказаної статті попередньо укладений договір про порядок користування спільним сумісним майном подружжя є обов'язковим для правонаступника дружини (чоловіка) лише в

тому випадку, коли він стосується житлового будинку, квартири, іншої будівлі чи споруди або земельної ділянки та був посвідчений нотаріально.

Окремо необхідно відзначити щодо порядку користування спільним майном, що знаходиться у спільній частковій власності. Відповідно до Постанови Верховного Суду від 04.04.2018 року по справі № 333/3048/16-ц, право спільної часткової власності здійснюється співвласниками за їхньою згодою (дане положення передбачено ст.358 Цивільного кодексу України) [26]. Кожен із співвласників має право на надання йому у володіння та користування тієї частини спільного майна в натурі, яка відповідає його частці у праві спільної часткової власності. У разі неможливості цього він має право вимагати від інших співвласників, які володіють і користуються спільним майном, відповідної матеріальної компенсації. Згідно з правовим висновком Верховного суду України, викладеного в Постанові від 03.04.2013 р. у справі № 6-12ц13 вбачається: «Виходячи з аналізу зазначеної правової норми (ст.358 ЦК України) слід дійти висновку, що ця норма регулює саме порядок здійснення права часткової власності, тобто порядок користування спільною частковою власністю без її поділу в натурі, наслідком якого є припинення права спільної часткової власності. Зокрема при встановленні порядку користування будинком кожному із співвласників передається в користування конкретна частина будинку, виходячи із його частки в праві спільної власності на будинок. Разом з тим виділені у користування приміщення можуть бути і неізольовані і не завжди точно відповідати належним співвласникам часткам, оскільки встановлення порядку користування майном не припиняє право спільної часткової власності на це майно [27].

Встановлення співвласниками порядку користування будинком з виділенням конкретних приміщень в натурі, не припиняє право спільної часткової власності, оскільки такі частини не перетворюються в об'єкт самостійної власності кожного з них. Дана позиція знайшла своє відображення

також в постанові Верховного Суду України від 17.02.2016 року по справі № 6-1500цс15 [28].

Говорячи про порядок користування спільним майном подружжя, необхідно зазначити, що вони в більшій мірі підпорядковані договірному правовому режиму, адже на законодавчому рівні практично не закріплена процедура встановлення порядку користування спільним сумісним майном подружжя. В законі відсутні норми, котрими б передбачалася форма і зміст укладення договорів щодо порядку користування спільним сумісним майном подружжя. Краща ситуація складається з майном, що перебуває у спільній частковій власності. Питанням, що регулюють дані правовідносини законодавцем приділяється більше уваги, а розвиток судової практики спрямований саме на роз'яснення процедури встановлення порядку користування спільним майном, що знаходиться у спільній частковій власності.

2.2. Розпорядження об'єктами права спільної сумісної власності подружжя

Розпорядження майном, що є у спільній сумісній власності, здійснюється за згодою усіх співвласників. Необхідно зазначити, що співвласники майна, що є у спільній сумісній власності, можуть бути зареєстрованими як співвласники (для прикладу, під час приватизації квартири, набуття обома з подружжя у спільну сумісну власність майна за договором), а можуть бути і не зареєстрованими як співвласники (наприклад, коли майно набуто і зареєстроване на одного з подружжя, а інший у право встановлювальному документі не згадується). Від цього і залежить порядок вчинення дій співвласниками. Якщо співвласники зареєстровані, то вони самі вчиняють ті чи інші правочини, якщо не зареєстровані – дають згоду на вчинення певних дій щодо спільного сумісного майна тому співвласнику, на котрого зареєстровано право власності за право встановлювальним документом.

Сімейний кодекс України передбачає право подружжя на розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя за взаємною згодою. Дане положення стосується також договорів, які подружжя або один із них укладає з іншими особами щодо майна, яке належить їм на праві спільної сумісної власності. При укладанні договору одним з подружжя вважається що він діє за згодою другого з подружжя. Вказаною нормою законодавець установив презумпцію згоди одного з подружжя на укладення другого з подружжя договорів.

В одних випадках суди зазначають, що відсутність такої згоди сама по собі не може бути підставою для визнання договору, укладеного одним із подружжя без згоди другого з подружжя, недійсним. Так, Правовою позицією Верховного суду України від 7 жовтня 2015 року у справі № 6-1622цс15 та постановою від 07.09.2016 року по справі № 6-727цс16 передбачено, що відповідно до частини другої статті 369 ЦК України та частини другої статті 65 СК України при укладенні одним із подружжя договору щодо розпорядження спільним майном вважається, що він діє за згодою другого з подружжя [29; 3; 4; 3].

З аналізу зазначеної позиції та взаємозв'язку вказаних норм можемо дійти висновку, що укладення одним із подружжя договору щодо розпорядження спільним майном без згоди другого з подружжя може бути підставою для визнання такого договору недійсним лише в тому разі, якщо судом буде встановлено, що той з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, та третя особа - контрагент за таким договором, діяли недобросовісно, зокрема, що третя особа знала чи за обставинами справи не могла не знати про те, що майно належить подружжю на праві спільної сумісної власності, і що той з подружжя, який укладає договір, не отримав згоди на це другого з подружжя. Аналогічна правова позиція відображається в постанові Верховного суду України від 30.03.2016 року по справі № 6-533цс16 [31]. Але такі висновки

суперечать принципу рівності як майнових прав подружжя, так і рівності прав співвласників, власність яких є спільною сумісною, без визначення часток.

Велика Палата Верховного Суду у Постанові від 21.11.2018 року відобразила зовсім протилежну позицію зазначивши, що відсутність згоди одного із співвласників - колишнього подружжя - на розпорядження нерухомим майном є підставою визнання правочину, укладеного іншим співвласником щодо розпорядження спільним майном, недійсним [32]. З огляду на те, що принцип верховенства права передбачає наявність правової визначеності, зокрема і при вирішенні питання щодо необхідності відступу від висновку щодо застосування норми права у подібних відносинах, Велика Палата Верховного Суду відступила від висновків Верховного Суду України щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, викладених у раніше прийнятих постановках від 07 жовтня 2015 року у справі № 6-1622цс15, від 27 січня 2016 року у справі №6-1912цс15 [33] та від 30 березня 2016 року у справі № 6-533цс16, і зазначила, що відсутність нотаріально посвідченої згоди іншого зі співвласників (другого з подружжя) на укладення договору іпотеки позбавляє співвласника, який вчинив правочин, необхідних повноважень на укладення договору про розпорядження спільним майном. Укладення такого договору свідчить про порушення його форми і відповідно до ч.4 ст.369, ст. 215 Цивільного кодексу України надає іншому зі співвласників (другому з подружжя) право оскаржити договір з підстав його недійсності. При цьому закон не пов'язує наявність чи відсутність згоди усіх співвласників на укладення договору ні з добросовісністю того з подружжя, який уклав договір щодо спільного майна, ні третьої особи - контрагента за таким договором і не ставить питання оскарження договору в залежність від добросовісності сторін договору [4].

Вищевказана постанова Великої Палати Верховного Суду фактично ставить крапку в довготривалій невизначеності правозастосування категорії «презумпція спільності майна подружжя», а саме: не дивлячись на загальне

безперервне визнання спільності майна подружжя, з моменту запровадження Кодексу законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадянського стану УРСР від 1926 р. склалась практика проведення державної реєстрації нерухомого майна (з 01.01.2013 року – реєстрації прав на майно) за одним з подружжя.

В свою чергу, ігнорування прав іншого з подружжя при такій реєстрації призводило до численних протиріч в судовій практиці, що знаходили свій вираз, в тому числі в правових позиціях вищих судових інстанцій, котрі в залежності від фактичних обставин раз за разом змінювали судову практику, то ставали на бік всеосяжної «презумпції спільності» то обмежували таку презумпцію, що в свою чергу знайшло досить цікавий вираз в практиці правозастосування: в найпоширенішій категорії справ – справах про поділ спільного сумісного майна подружжя, обов'язковою умовою отримання позитивного рішення суду стало заявлення «попередньої» позовної вимоги про «визнання майна спільною сумісною власністю».

Таким чином суди нижчих інстанцій створювали своєрідний захист від можливої майбутньої зміни позицій Верховного Суду України.

В подальшому дана ситуація ще більше ускладнилась, оскільки з 01.01.2013 року, після створення нової системи реєстрації прав на нерухоме майно (згідно Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень»), відсутність державної реєстрації прав за іншим з подружжя, значною мірою нівелювало можливість здійснення ними своїх прав на спільну власність, що в першу чергу позбавило можливості захистити їх в суді від можливих посягань колишніх чоловіка/дружини через створення реальних чи фіктивних боргових зобов'язань.

Враховуючи вищевикладене, можемо прийти до висновку, що закон і судова практика віддає перевагу забезпеченню інтересам відповідних співвласників, щодо інтересів сторони в договорі який укладений без належної згоди одного з подружжя.

Найбільш значним майном серед об'єктів права спільної сумісної власності подружжя є нерухоме майно, і правочини з ним мають особливий порядок укладення. Ситуація ускладнюється коли один з подружжя має бажання розпорядитися не цілим об'єктом нерухомості, а тільки своєю часткою у праві спільної сумісної власності на нерухоме майно. Особливості укладення таких правочинів не визначені чітко у нормативних актах.

Дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування і розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними. Одним зі способів розпорядження таким майном може бути відчуження одним із подружжя своєї частки у праві спільної сумісної власності

Правочини щодо розпорядження одним з подружжя своєю часткою у праві спільної сумісної власності на нерухоме майно можуть укладатись ними як між собою (ст. 64 СК України [3]), так з іншими особами (ст. 67 СК України [3]). У будь-якому разі такі правочини підлягають нотаріальному посвідченню, а право власності, що виникло у нового власника – державній реєстрації. Від контрагента у такому договорі залежатиме порядок вчинення правочину.

Якщо частка у праві спільної сумісної власності подружжя на нерухоме майно відчужується на користь іншого з подружжя. Порядок укладення таких правочинів передбачений ч. 2 ст. 64 СК України [3], відповідно до якої договір про відчуження одним із подружжя на користь іншого своєї частки у праві їх спільної сумісної власності може бути укладений без виділу цієї частки. Аналізуючи норму зазначеної статті необхідно звернути увагу на два важливих моменти. По-перше, враховуючи природу спільної сумісної власності, слід мати на увазі, що частка кожного з подружжя заздалегідь не визначена. По-друге, якщо відчуженню буде підлягати частка у праві спільної власності на нерухоме майно, вона все ж таки має бути визначена, хоча виділенню в натурі вона не підлягає. Тобто при відчуженні одним із подружжя на користь другого з подружжя своєї частки у праві спільної сумісної власності на нерухоме майно,

спільна сумісна власність на таке майно має бути трансформована у спільну часткову.

Якщо частка у праві спільної сумісної власності подружжя на нерухоме майно відчужується на користь іншої особи. Відповідно до ч. 1 ст. 67 СК України дружина, чоловік мають право укласти з іншою особою договір купівлі-продажу, міни, дарування, довічного утримання (догляду), застави щодо своєї частки у праві спільної сумісної власності подружжя [3]. В цьому разі процедура укладення договорів буде значно складнішою. Процес укладення таких договорів буде складатися з трьох послідовних етапів. Першим етапом буде визначення частки одного з подружжя у праві їх спільної сумісної власності на нерухоме майно. Другим етапом відчуження частки у праві спільної сумісної власності на майно буде виділ частки одного з подружжя у праві спільної сумісної власності на нерухоме майно в натурі і третім етапом буде саме відчуження вказаної частки.

Під час аналізу законодавства та наявної судової практики при дослідженні питання щодо розпорядження об'єктами права спільної власності подружжя, можемо спостерігати, що закон і судова практика віддає перевагу забезпеченню інтересам відповідних співвласників, щодо інтересів сторони в договорі який укладений без належної згоди одного з подружжя, а правочини щодо розпорядження одним з подружжя своєю часткою в спільній сумісній власності (а саме відчуження частки) передбачають надзвичайно складну процедуру.

2.3 Поділ спільного майна та інші підстави припинення спільної власності подружжя

Як вже зазначалося, відповідно до ч.1 ст. 60 Сімейного кодексу України - майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за

дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Відповідно до ч.1 ст. 66 Сімейного кодексу України - подружжя має право домовитися між собою про порядок користування майном, яке їм належить на праві спільної сумісної власності [3].

Судовою практикою закріплена презумпції спільності майна подружжя, а саме:

Постанова Великої палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 року по справі №372/504/17 року: ...зазначені норми закону свідчать про презумпцію спільності права власності подружжя на майно, яке набуто ними в період шлюбу. Ця презумпція може бути спростована й один із подружжя може оспорювати поширення правового режиму спільного сумісного майна на певний об'єкт, в тому числі в судовому порядку. Тягар доказування обставин, необхідних для спростування презумпції, покладається на того з подружжя, який її спростовує [34].

Постанова КЦС ВС від 13 березня 2019 року по справі № 755/5682/15-ц: ...Верховний Суд зазначає, що у сімейному законодавстві діє презумпція спільної сумісної власності майна подружжя, а тому обов'язок доведення тієї обставини, що майно, придбане у шлюбі, є особистою власністю одного з подружжя, покладається на того з подружжя, який на це посилається. Такий висновок відповідає правовому висновку, викладено у постанові Великої Палати Верховного Суду від 21 листопада 2018 року у справі № 372/504/17 (провадження № 14-325цс18).

Відповідно до ст.69 Сімейного кодексу України подружжя має право на поділ майна, що належить їм на праві спільної сумісної власності, незалежно від розірвання шлюбу [3]. Вказаний поділ може відбутися за взаємною згодою (якщо питання стосується поділу нерухомого майна такий договір має бути нотаріально посвідчений). Сімейний кодекс України закріпив право подружжя на укладення між собою сімейних договорів. При цьому, подружжя може врегулювати свої відносини за домовленістю, якщо це не суперечить вимогам

Сімейного кодексу України, інших законів та моральним засадам суспільства. Особи, які проживають однією сім'єю, також можуть врегулювати свої сімейні відносини за договором, який має бути укладений у письмовій формі. Він є обов'язковим до виконання, якщо не суперечить вимогам Сімейного Кодексу України, інших законів та моральним засадам суспільства. В контексті ст. 71 Сімейного кодексу України майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі [3]. Такий порядок поділу між подружжям (без виділу частки) відрізняє спільну сумісну власність подружжя від спільної часткової власності. За взаємною згодою, у разі необхідності, дружина та чоловік мають право укласти договір поділу нерухомого майна, а також виділити нерухоме майно зі складу всього майна подружжя. Добровільно, подружжя має право здійснити поділ та виділ майна і після розірвання шлюбу. Поділу підлягає лише майно, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності виходячи з принципу рівності часток за умови відсутності іншої домовленості між ними або шлюбного договору.

Під час дослідження питання щодо поділу спільного сумісного майна подружжя Д.І. Фолошня акцентувала увагу на тому, що в Сімейному кодексі України законодавча ідея, щодо рівності часток в спільному сумісному майні подружжя сформульована точніше ніж у Кодексі про шлюб та сім'ю, котрий діяв раніше [75, с. 99].

Чоловік та дружина, при поділі спільного майна, можуть за взаємною згодою відступити від засад рівності часток і самі визначити як розмір часток, так і конкретне майно, що буде належати кожному з них в результаті поділу. Н.М. Гресь вважає, що одним із варіантів поділу спільного майна подружжя є присудження більшої частки в майні одному з подружжя із зобов'язанням виплатити кредит [41, с. 54].

Договори між подружжям, які спрямовані на поділ різних видів їх спільного майна (нерухоме та рухоме майно), мають на меті встановити режим особистої власності кожного з подружжя на частину майна, або на все набуте в

шлюбі майно. Предметом договору про поділ спільного майна подружжя може бути як все майно (майнові права), набуте подружжям за час шлюбу, так і його частина. При цьому майно (майнові права), які не увійшли до предмету договору, залишаються у спільній сумісній власності подружжя. Договір про поділ майна подружжя може бути укладений з умовою виплати грошової компенсації у разі нерівноцінності поділу або без неї.

Сімейний кодекс України передбачає, що подружжя має право укласти договір про виділ об'єкта нерухомого майна дружині або чоловікові зі складу усього майна, який підлягає нотаріальному посвідченню. Суть виділу нерухомого майна зі складу спільного майна подружжя полягає в тому, що якщо один з подружжя за згодою іншого з подружжя у добровільному порядку бажає змінити правовий режим одного об'єкта нерухомості на особисту приватну власність, то має бути укладений договір про виділ нерухомого майна зі спільної сумісної власності в особисту приватну власність одного з них.

У спільній сумісній власності подружжя можуть перебувати земельні ділянки, які набуті подружжям за спільні кошти за договором купівлі-продажу, міни, іншими цивільно-правовими договорами. Подружжя за взаємною згодою має право на поділ земельної ділянки в натурі. Якщо на земельній ділянці знаходиться будинок, будівля, споруда, що є спільною сумісною власністю подружжя, то у разі поділу будинку, будівлі, споруди між подружжям та виділу конкретної частини будинку, будівлі, споруди до особи, яка не мала права власності чи користування земельною ділянкою, переходить це право у розмірі частки права власності у спільному майні будинку, будівлі, споруди у відповідності до ст. 120 Земельного кодексу України та ст. 377 Цивільного кодексу України [6].

Сімейні відносини можуть бути врегульовані крім Сімейного кодексу іншими нормативно-правовими актами, зокрема Цивільним кодексом України. Подружжя може врегулювати свої відносини за домовленістю, якщо це не суперечить вимогам законів та моральним засадам суспільства. Дружина та

чоловік мають право на укладення між собою всіх договорів, які не заборонені законом. Правовий режим майна подружжя може бути змінений за домовленістю між ними. Подружжя має право самостійно визначити розмір часток кожного із них, а також відступити від засад рівності часток, може визначити ідеальні частки в праві спільної сумісної власності, уклавши про це договір. Внаслідок укладення такого договору у кожного з подружжя виникає право на частку у праві спільної часткової власності. Таке право підлягає державній реєстрації.

Договір про поділ житлового будинку, квартири, іншого нерухомого майна, а також про виділ нерухомого майна дружині, чоловікові зі складу усього майна подружжя має бути нотаріально посвідчений. Те ж саме зазначено і в ч. 4 ст. 372 Цивільного кодексу України. Виходячи із зазначених норм сімейного права домовленість про порядок користування спільним майном подружжя може бути досягнута в усній, простій письмовій чи письмовій нотаріальній формі, а договір про поділ спільного майна підлягає нотаріальному посвідченню.

Статтею 70 Сімейного кодексу України визначений розмір часток майна дружини та чоловіка при поділі майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. У разі поділу спільного сумісного майна, частки подружжя є рівними (за умови відсутності домовленості між ними чи шлюбного договору). При вирішенні спору про поділ майна в судовому порядку, суд може відступити від засад рівності та може збільшити або зменшити частку одного з подружжя.

Неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними. Речі для професійних занять присуджуються одному з подружжя (тому, хто використовував їх у своїй професійній діяльності), а вартість цих речей враховується при присудженні іншого майна другому з подружжя.

Також допускається присудження одному з подружжя (лише за його згодою) грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно.

Що стосується поділу спільного сумісного майна подружжя, норми закону не є самодостатніми. Тому Верховний Суд України вирішив узагальнити окремі питання поділу таких об'єктів в Постанові Пленуму Верховного Суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21 грудня 2007 року № 11 врегульовано питання щодо поділу неподільних речей – визначена можливість отримання грошової компенсації або визначення ідеальних часток подружжя в такому майні. Що стосується поділу майна котре внесено до статутного фонду, судам необхідно враховувати організаційно-правові форми діяльності юридичних осіб. Наприклад врегульовано питання поділу майна у вигляді акцій, вони можуть бути об'єктом права спільної сумісної власності і предметом поділу між подружжям, якщо ці акції були придбані за їх спільні кошти [20].

Відповідно до п. 23 Постанови Пленуму Верховного суду України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя», вирішуючи спори між подружжям про майно, необхідно встановлювати обсяг спільно нажитого майна, наявного на час припинення спільного ведення господарства, з'ясувати джерело і час його придбання [20].

Під час розподілу сумісного майна необхідно встановити частку, яку отримає кожен з подружжя, тому виникає потреба законодавчого роз'яснення питання щодо частки в спільній сумісній власності. Право спільної сумісної власності припиняється у випадках коли відбувається трансформація спільної сумісної власності у спільну часткову власність, під час виділу в натурі частки з майна, що перебуває у праві спільної сумісної власності, та тоді, коли відбувається поділ між співвласниками майна, що є у спільній сумісній

власності. Відповідно до ст.372 Цивільного кодексу України, вважається, що частки кожного із співвласників є рівними, але за домовленістю співвласники можуть відступати від засад рівності. Частка співвласника також може бути збільшена або зменшена відповідно до рішення суду.

Якщо між подружжям не досягнуто згоди про спосіб поділу спільного сумісного майна, дане питання, як вже зазначалося, вирішується через суд. При поділі вказаного майна через суд враховуються інтереси неповнолітніх дітей або одного із подружжя, що заслуговують на увагу.

Деякі фахівці вважають, що для зміни правового режиму спільної власності подружжя зі спільної сумісної на спільну часткову достатньо лише нотаріально посвідченого договору про поділ майна подружжя. При цьому правовим результатом цього договору буде не реальний поділ майна, а визначення часток у праві власності на вказане майно [77, с. 40-49].

Враховуючи вищевикладене, можемо зазначити, що в чинному законодавстві наявні суттєві проблеми, щодо окремих питань регулювання права спільної власності подружжя, виникає потреба уточнення і роз'яснення окремих положень законодавства.

Розглядаючи вказане питання варто також зазначити, що відповідно до законодавства, подружжя не зобов'язане ділити майно. Чоловік та дружина, навіть після розірвання шлюбу, можуть спільно користуватися сумісним майном.

При дослідженні даного питання, маємо зважати на те, що судова практика свідчить про не самодостатність законодавчих положень, щодо розподілу спільного сумісного майна подружжя в натурі і зумовлює необхідність закріплення норм, щодо спеціальних способів поділу окремих видів спільного майна (доходи від корпоративних прав, підприємницької діяльності; включення боргів до спільного майна та можливості поширення на майно, що підлягає поділу, правового режиму спільної часткової власності (зокрема у разі неможливості поділу неподільних речей)).

Досліджуючи питання поділу спільної сумісної власності, необхідно згадати про способи захисту прав подружжя як суб'єктів права спільної сумісної власності. Аналізуючи норми чинного законодавства, до них можна віднести:

- можливість визнання недійсним правочину, що укладений одним з подружжя без згоди іншого;
- застосування позовної давності до вимог про поділ майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності;
- неприпустимість накладення стягнення на майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності за зобов'язаннями одного з подружжя, а лише на частку у праві спільної сумісної власності подружжя, якщо така виділена йому в натурі;
- наявність презумпції рівності часток при поділі майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя;
- передбачена законом грошова компенсація одному з подружжя в разі відсутності можливості поділити майно порівну в натурі;
- можливість визначення поділу спільного майна подружжя за допомогою укладення договору.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Категорія правового режиму майна подружжя посідає особливе місце в системі правового регулювання суспільних відносин. Вивчаючи різні позиції науковців та досліджуючи норми закону можемо виокремити законний та договірний правові режими майна подружжя як два основині. Законний режим означає, що комплекс подружніх прав і обов'язків щодо майна, порядку його придбання та відчуження, правомочностей по володінню, користуванню і розпорядженню ним, а також межі відповідальності подружжя по спільних і особистих боргах визначаються чинним цивільним і сімейним законодавством України. При договірному режимі майна, подружжя має право самостійно встановлювати для себе обсяг взаємних прав і обов'язків у майновій сфері.

2. Підстави виникнення права спільної власності подружжя передбачені чинним законодавством України, зокрема в статті 60 Сімейного кодексу України зазначено, що майно набуте подружжям за час шлюбу, належить чоловікові і дружині на праві спільної сумісної власності. З наукової точки зору існує три позиції щодо визначення обсягу і підстав виникнення спільного майна: - майно є спільним, коли зроблено, тобто коли на нього виникло право одного з подружжя в період шлюбу; - коли майно отримане; - коли майно внесено одним із подружжя в будинок, у родину. Визначальним у праві спільної сумісної власності подружжя є принцип спільності нажитого в період шлюбу майна. Варто зазначити, що незважаючи на чіткі законні настанови щодо необхідності реєстрації шлюбу, в суспільстві наявне явище «фактичного подружжя». Законодавець спробував урегулювати питання правового режиму майна осіб, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах зазначивши, що на вказане майно поширюється правовий режим майна подружжя. Недосконалість норм сімейного законодавства, що регулюють відносини між «фактичним подружжям», викликає складнощі при судовому врегулюванні вказаних правовідносин. Ні в законодавстві, ні в судовій практиці не визначені об'єктивно вірні напрямки для належної реалізації норми, що регулює права

спільної сумісної власності «фактичного подружжя». Оптимальним варіантом є визначення терміну «фактичні шлюбні відносини» та чітке формулювання прав і обов'язків чоловіка та жінки які проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу.

3. Визначення кола об'єктів права спільної сумісної власності ґрунтується на презумпції відповідності правового режиму на спільно нажите майно та чіткого відокремлення об'єктів, які належать на праві особистої власності кожному. Даний правовий режим може бути підкореговано шляхом шлюбного договору та договорів, які укладаються подружжям щодо спільного майна, присутня можливість поширення правового режиму спільної часткової власності щодо спільного майна подружжя на договірних засадах. Вищевказані загальні підходи поширюються на всі об'єкти права спільної власності подружжя. Особливий правовий режим законодавчо передбачено для окремих категорій речей.

4. Говорячи про порядок користування спільним майном подружжя, необхідно зазначити, що вони в більшій мірі підпорядковані договірному правовому режиму (визначена можливість укладення договору про порядок користування спільним майном подружжя), адже на законодавчому рівні практично не закріплена процедура встановлення порядку користування спільним сумісним майном подружжя (відсутні норми, котрими б передбачалася форма і зміст укладення договорів щодо порядку користування спільним сумісним майном подружжя). Краща ситуація складається з майном, що перебуває у спільній частковій власності. Даним правовідносинам законодавець приділяється більше уваги, а розвиток судової практики спрямований саме на роз'яснення процедури встановлення порядку користування спільним майном, що знаходиться у спільній частковій власності.

5. Волевиявлення яке втілюється у спільній угоді щодо відчуження спільного майна подружжя має, передбачені законом, додаткові гарантії щодо забезпечення інтересів обох сторін. Одними з таких гарантій є право на

визнання недійсним правочину або необхідність нотаріально посвідченої згоди одного з подружжя під час відчуження сумісного майна. Через зміну судової практики і відмову від тривалого орієнтування на добросовісність іншої сторони правочину при дослідженні питання щодо розпорядження об'єктами права спільної сумісної власності подружжя, можемо спостерігати, що закон і судова практика віддає перевагу забезпеченню інтересам відповідних співвласників, щодо інтересів сторони в договорі який укладений без належної згоди одного з подружжя, а правочини щодо розпорядження одним з подружжя своєю часткою в спільній сумісній власності (а саме відчуження частки) передбачають надзвичайно складну процедуру.

6. Чинним законодавством передбачена можливість поділу спільного майна подружжя незалежно від розірвання шлюбу. Частини в майні визначаються рівними (за взаємною згодою подружжя може відступити від засад рівності). Судова практика свідчить про не самодостатність законодавчих положень, щодо розподілу спільного сумісного майна подружжя в натурі і зумовлює необхідність закріплення норм, щодо спеціальних способів поділу окремих видів майна. Відбувається нівелювання права одного з подружжя на особисту приватну власність щодо приватизованої земельної ділянки, що зумовлює необхідність законодавчого закріплення неприпустимості позбавлення права власності одного з подружжя, котрим приватизована земельна ділянка. Під час поділу спільного майна чоловіка та жінки, котрі проживають однією сім'єю без реєстрації шлюбу, вимагається наявність як преюдиціального рішення встановлення факту спільного проживання. На нашу думку факт спільного проживання необхідно встановлювати в порядку позовного провадження як юридичний факт, який зумовлює виникнення спільної сумісної власності.

З огляду на вищевикладене, нами сформульовано ряд пропозицій щодо удосконалення норм чинного законодавства:

Пропозиція 1. Законодавчо закріпити поняття «фактичні шлюбні відносини». Доповнити Сімейний кодекс України статтею 21-1, зазначивши

дане визначення в наступній редакції: «Фактичні шлюбні відносини – це спільне проживання чоловіка та жінки, що включає ведення спільного господарства, наявність спільного бюджету та/або наявність і виховання спільних дітей без офіційної реєстрації шлюбу».

Пропозиція 2. Доповнити статтю 74 Сімейного кодексу України частиною 3 наступного змісту: «Під час поділу майна, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у зареєстрованому шлюбі між собою, відсутня необхідність окремого встановлення факту спільного проживання. Даний факт встановлюється в порядку позовного провадження, як юридичний факт, який зумовлює виникнення спільної сумісної власності».

Пропозиція 3. Доповнити статтю 71 Сімейного кодексу України частиною 6 наступного змісту «У разі відсутності згоди подружжя на передачу неподільної речі, що є об'єктом спільної сумісної власності одному з подружжя та присудження грошової компенсації іншому, суд визначає ідеальні частки подружжя в цьому майні без реального поділу майна та залишає майно у їх спільній частковій власності».

Пропозиція 4. Доповнити Сімейний кодекс України статтею 69-1 наступного змісту: «Стаття 69-1. Особливості поділу окремих категорій майна, що є об'єктом спільної сумісної власності подружжя. 1. Із врахуванням положень статті 120 Земельного кодексу України, при поділі житлового будинку, будівлі або споруди, що розташована на приватизованій одним з подружжя земельній ділянці, право власності на вказану земельну ділянку залишається за тим, хто здійснив вказану приватизацію. 2. Подружжю (колишньому подружжю) при поділі майна, що зазначено в частині першій даної статті слід визначити порядок користування земельною ділянкою, котра залишається в особистій приватній власності того з подружжя, хто здійснив приватизацію».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон від 28 червня 1996 р. №254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. Дата звернення 19 лютого 2019 року.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенцію ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17 липня 1997р. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004. Дата звернення 07 вересня 2019 року.
3. Сімейний кодекс України: Закон від 10 січня 2002 р. № 2947-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>. Дата звернення 19 лютого 2019 року.
4. Цивільний кодекс України: Закон від 16 січня 2003 р. № 435- IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. Дата звернення 19 лютого 2019 року.
5. Кодекс законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадського стану УСРР. 1926 URL:http://leksika.com.ua/14470309/legal/kodeks_zakoniv_pro_simyu_opiku_shlyub_i_akti_gromadyanskogo_stanu_usrr_1926 Дата звернення 15 червня 2019 року.
6. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> Дата звернення 15 червня 2019 року.
7. Про господарські товариства : Закон України від 19 вересня 1991 року № 1576-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>. Дата звернення 15 червня 2019 року.
8. Про кооперацію : Закон України від 10 липня 2003 року N 1087-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>. Дата звернення 20 червня 2019 року.
9. Про ціні папери та фондовий ринок : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>. Дата звернення 20 червня 2019 року.

10. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 1 липня 2004 року № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15> Дата звернення 20 червня 2019 року.
11. Про право власності на окремі види майна : Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1992 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2471-12>. Дата звернення 20 червня 2019 року.
12. Рішення ЄСПЛ Справа Андрій Руденко проти України, заява №35041/05, рішення від 21 грудня 2010 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_671.
13. Рішення Конституційного Суду України від 19 вересня 2012 року по справі № 1-8/2012 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-12>.
14. Постанова Верховного Суду України від 24 травня 2017 року по справі № 6-843цс17 URL: <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciivsu/6-843cs17>
15. Постанова Верховного Суду від 06 лютого 2018 року по справі № 235/9895/15-ц URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72199592>
16. Постанова Верховного Суду від 05 квітня 2018 року по справі № 404/1515/16-ц URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73335587>
17. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Щодо застосування окремих положень цивільного законодавства» від 05 грудня 2011 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0007740-11>
18. Постанова Верховного Суду України від 07 листопада 2011 року по справі № 6-44цс11 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS110481.html
19. Постанова Верховного Суду від 14 вересня 2016 року по справі № 6-539цс16 URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/>
20. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року №11 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-07>

21. Постанова Верховного Суду від 30 січня 2019 року по справі № 372/1558/16-ц URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79958015>
22. Постанова Верховного Суду від 11 березня 2015 року.
23. Постанова Верховного Суду від 21 березня 2018 року по справі № 686/9580/16-ц URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73001248>
24. Постанова Верховного Суду України від 16 грудня 2015 року по справі № 6-2641цс15 URL: <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciivsu/6-2641cs15>
25. Про практику застосування судами законодавства, що регулює право приватної власності громадян на жилий будинок: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 04 жовтня 1991 року №7 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-91>
26. Постанова Верховного Суду від 04 квітня 2018 року по справі № 333/3048/16-ц URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/73368996>
27. Постанова Верховного Суду України від 03 квітня 2013 року по справі № 6 - 12цс13 URL: https://zib.com.ua/ua/37315_postanova_verhovnogo_sudu_ukraini_vid_03042013_6-12cs13_teks.html
28. Постанова Верховного Суду України від 17 лютого 2016 року по справі № 6-1500цс15 URL: <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciivsu/6-1500cs15>
29. Постанова Верховного Суду України від 07 жовтня 2015 року по справі № 6-1622цс15 URL: <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciivsu/6-1622cs15>
30. Постанова Верховного Суду України від 07 вересня 2016 року по справі № 6-727цс16 URL: <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciivsu/6-727cs16>
31. Постанова Верховного Суду України від 30 березня 2016 року по справі № 6-533цс16 URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS160266.html
32. Постанова Верховного Суду від 21 листопада 2018 року по справі № 372/504/17 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78215412>
33. Постанова Верховного Суду України від 27 січня 2016 року по справі № 6-1912цс15 URL: <https://oda.court.gov.ua/sud1590/pravovipoziciivsu/6-1912cs15>

34. Постанова Верховного Суду від 21 листопада 2018 року по справі № 372/504/17 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/78215412>
35. Постанова Верховного Суду від 13 березня 2019 року по справі № 755/5682/15-ц URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80633722>
36. Андреев Н.С., Красицька Л.В. Правови режим майна жінки та чоловіка, які перебувають у фактичних шлюбних відносинах. *Вісник студентського наукового товариства*, 2014. №6. С. 11-16.
37. Андреев Н.С. Поняття та ознаки фактичних шлюбних відносин. *Європейські перспективи*, 2014. №3. С. 177-181.
38. Ариванюк Т.О. Правове регулювання відносин власності між подружжям : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2002. 190 с.
39. Боднар Т.В. Здійснення подружжям права спільної сумісної власності. *Вісник Національної академії правових наук України*, 2017. № 2(89). С. 100-109.
40. Глиняна К.М. Договірне регулювання майнових правовідносин подружжя. *Часопис цивілістики*, 2017 №15. С. 90.
41. Гресь Н.М. Поділ майна подружжя в аспекті врахування боргових зобов'язань. *Порівняльно аналітичне право*, 2017. №1. С. 52-55.
42. Гриняк А. Право спільної власності за цивільним та сімейним законодавством України. *Юридична Україна*, 2015. №6. С. 60.
43. Дзера О.В. Цивільне право України. Загальна частина : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 976 с.
44. Дякович М.М. Правове регулювання «фактичних шлюбних відносин». *Вісник Верховного Суду України*, 2011. №2. С. 37-43.
45. Дякович М.М. Сімейне право України : навч. пос. Київ, 2012. 551с.
46. Д'ячкова Н.А., Тучин Ф.А. Згода одного з подружжя на вчинення правочинів щодо спільного майна. *Право і безпека*, 2015. №2. С. 160-165.
47. Жилинкова И.В. Право собственности супругов. Харьков, 1995. 236 с.
48. Жилинкова І.В. Шлюбний контракт: чинне законодавство та перспективи його розвитку. *Право України*, 2000. №6. С. 108-114.

49. Жилінкова І.В. Проблеми правового регулювання майна членів сім'ї: Автореферат. дис. докт. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2000. 39 с.
50. Иоффе О.С. Советское гражданское право. Ч.3.Л, 1965. 347 с.
51. Лепех С.М. Правовий режим грошей як спільного майна подружжя. *Право України*, 2013. №10. С. 85-96.
52. Михалюк О.В. Договори подружжя стосовно їхнього спільного та роздільного майна. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2015. №3. С. 67.
53. Мороз Г.В. Право спільної сумісної вланості на земельну ділянку : окремі питання. *Збірник наукових праць юридичного інституту*, 2012. С. 156-161.
54. Надьон В.В. Обов'язки подружжя, що виникають з приводу спільної сумісної власності. *Цивільне право і цивільний процес. Господарське право*, 2016. №1. С. 46-55.
55. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : вид. 2, змінення і доп.; за ред. Коссака В.М. Київ, 2008. С. 320.
56. Науково-практичний коментар сімейного кодексу Ураїни / за ред. Червоного Ю.С. Київ : Істина, 2010. 133 с.
57. Настільна книга нотаріуса : Сімейні відносини в нотаріальному процесі / Фурса С.Я., Драгоневич Л.Ю., Фурса Є.І. Київ, 2003. 352с.
58. Ромовська З.В. Українське сімейне право : підручник : академічний курс. Київ : Правова єдність, 2009. 500 с.
59. Ромовська З.В. Українське сімейне право. Академічний курс : підручн. Київ, 2009. 498 с.
60. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України : наук.практ.коментар, 3-є вид. переробл. і допов. Київ, 2009. С. 102.
61. Рябоконт Є. Поняття та особливості правового регулювання спільної сумісної власності подружжя. *Нотаріат для вас*, 2010. №3. С.71.
62. Сафончик О.І. Поняття та види правового режиму майна подружжя. *Актуальні проблеми держави і права*, 2008. № 38. С. 111.

63. Сафончик О.І. Правове регулювання припинення шлюбу в Україні : авторефер. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2004.
64. Сафончик О.І. Особливості припинення шлюбно-сімейних правовідносин за законодавством України. *Часопис цивілістики: наук.- практ. журн. НУ «Одеська юридична академія»*, 2015. № 18. С. 114–119.
65. Сафончик О.І. Правові наслідки припинення шлюбно-сімейних правовідносин за законодавством України та країн Євросоюзу. *Часопис цивілістики : наук.-практ. журн. НУ «Одеська юридична академія»*, 2017. № 24. С. 79–83
66. Сафончик О.І. Шлюбні відносини і України : теорія і практика: авторефер. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Одеса. 2018. 451 с.
67. Сафончик О.І. Деякі питання поділу корпоративних прав подружжя за законодавством України. *Науковий вісник Херсонського державного університету : Серія – юридичні науки*. №1, 2018. С. 81-84.
68. Сафончик О.І. Загальні положення про виникнення шлюбносімейних правовідносин за законодавством України (General provisions on the origin of marriage and family legal relations under the laws of Ukraine). *Visegrad Journal on human rights*, 2018. № 1. P. 160–164.
69. Сафончик О.І. Деякі питання майнових правовідносин подружжя за законодавством України та деяких країн ЄС. Проблеми відшкодування шкоди в контексті імплементації угоди про асоціацію Україна – ЄС : матеріали круглого столу (м. Одеса, 3 грудня 2016 р.). Одеса : Фенікс, 2016. С. 21-24.
70. Сімейне право України : підручн. / Л.М. Баранова та ін. Київ, 2011. 260 с.
71. Сімейне право України : навч. пос. / за ред. Є.О. Харитонова. Київ, 2008. 200с.
72. Сімейне право України : підручник / Л.М. Баранова та ін. / за заг. ред. В.І. Борисової та І.В. Жилінкової. Київ, 2006. 264 с.
73. Спасибо-Фатєєва І. Правові режими спільного майна подружжя. *Право України*, 2013. №10. С.77-83.

74. Філюк П.Т. Щодо окремих питнь переходу права на земельну ділянку при переході права власності або користування на будівлю або споруду. *Актуальні проблеми правового регулювання аграрних, земельних, екологічних відносин і природокористування у Україні та країнах СНД* : Збірник наукових праць. Міжнар. наук. практ. конф. Луцьк : РВВЛНТУ, 2010. С. 75-78.
75. Фолошня Д.І. Спільна власність членів сім'ї за законодавством України: авторефер. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса. 2015. 216 с.
76. Харитонов Є.О. Цивільне право України. 3-тє вид., перероб. і допов. Київ : Істина, 2011. 808 с.
77. Юровська Г.В. Проблемні питання застосування Сімейного Кодексу України у судовій Практиці. *Право України*, 2013. №10. С. 45-52.
78. Юридична енциклопедія : у 6 т./ гол.ред. Шемшученко Ю.С. Київ : «Укр. Енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2003. Т.5. 736 с.
79. Ященко В. Новели законодавства. *Юридичний журнал*, 2011. №2. С. 16-17.